

ДРАГАН ХАМОВИЋ

ГОДИНЕ ЋЕЛАВИХ СТОЛИЦА

Нови ѝрилої ауѝофикцијама

Кад сам се рађао, сећам се добро, имао сам четрнаест година. Сећање је окно пуно испарчаних слика. Неке су оштре, неке замућене, а неке нису податне за обликовање. А само оно што се обликује, може се пренети другима. Шта све није у нама затрпано. Тиска се, док не искрсне у свој час. За средњошколце, чари сценског представљања лакше је разумети него дочарати. Младост хоће да се покаже другима да би саму себе угледала. Зрелост радије избегава вишак излагања, ако је заиста зрелост.

Средином осамдесетих, мој друг Александар Дачовић (у даљем тексту: Дачо) и ја, обојица још нејасни и неизвесни, однекуд сазнамо да у нашем Позоришту почиње нешто што се зове Омладински драмски студио. Куражни после школске изведбе „Сумњивог лица”, где је кратати Дачо играо Јеротија, а ја, сав ушиљен, Вићу који личи на петла, одлучимо да одгурнемо све наше стидове. Кретосмо, *ѝрса нагуѝијех*, у неком пијаном лелујању, ка одредишту.

Здање у наставку историјске кафане „Париз”, према ибарској обали, беше тек обновљено, мирисаво и удешено. Улазимо на бочна врата службеног улаза. Завијамо уз кружне степенике што шкрипућу. Под високим плафоном шуми дневна тишина. Једва чујно, из горње собе за читајуће пробе, помаља покрупни бркати човек. Одмерава нас, кратко саслушава, уписује имена у тефтер. То је Миле Цвијовић (у даљем тексту: Нецо). Препознајемо човека, запети као струне, утишани до минимума. Играо је, у „Балканском шпијуну”, улогу Бате Стојковића. Памтимо те бркове из ратних филмова о Краљеву, окупираном и стрељаном. Нецо деценијама

сакупља позоришну архиву, и прашину, на папиру и у глави. Све зна или зна где стоји записано.

Отворисмо, дакле, врата те чудне кутије и, за почетак, није болело. Сјатило се, на првом окупљању, у оној истој соби за пробе, подоста младића и девојака, који се друкчије не би никада срели. Сви привучени магнетом игре и намагнетисани. Сцена се протезала с ону страну зида, чекала нас мрачна и дремљива. Пред окупљене излази Наташа Ковачевић, професорка гимназијска, књижевни произвођач и стручни тумач снова. Усправљена, зрачећа, речита и реска. Реликт напредног грађанства. Али је њена оштрина заседала пажљиво, где треба. Знала је, за локалне прилике, исувише тога и делила штедро знања, другима тако недостајућа. Још више, упућивала на личне претраге. Уводи нас, првих неколико часова, у азбуку позоришта, у простор с обе стране завесе. Простор нам се широм отвара, с обе стране, још тајнији и мамнији. Упражњавамо разне смешне вежбе, спремни и неспремни за компликована правила игре. Стога Наташа убрзо диже руке од таквог вежбачког, поступног начина, те реши да правимо представу и доучимо шта већ можемо научити. И покажемо шта можемо из себе извући. Тек тада се, већ проређеној, скупини питомаца прикључи и крупнооки Предраг Павловић (у даљем тексту: Предо), чији ће светли часови наступити накнадно. Дотле је оклевао, из прикрајка меркао како се ствари одвијају. Преломио је и приступио, али бесповратно.

Тада сазнајемо за драму апсурда и за француског писца румунског порекла, Ежена Јонеска. Презиме на плакату исписано по румунском: Јонеску! Пре две-три године, у нама подалекој прошлости, Наташа је режирала и Годоа, с ранијом групом похађача њене глумачке школе необичне. Естрагон и Владимир, из ове поставке, стигли су и до знатних улога у филму „Оркестар једне младости”, о младим добровољним ватрогасцима који се, у ритму немачке корачнице, пребацују из вароши на Гоч, у партизане. Краљево је, тих година, изнова глумило себе од пре и за време рата! Владимир из Годоа прослави се још нечим, крупнијим. Пуче глас да је, пред своју матуру, добио дете са вршњакињом, једном од најпрозрачнијих лепојки у граду. Помињали смо његово име и подвиг са дивљењем и завишћу, као да је антички бог, или бар херој.

Живот је почео задобијати оштрије обресе, с обе стране позоришних зидова, украј кружног центра са бронзаним војником на високом каменом постољу. Од Јонескових једночинки, Наташа склапа причу о животном циклусу. „Лекција” је обухватала доба школе, „Жак или покорност” породицу и трауму тражења животног партнера, „Ђелава певачица” беше заковрнута слика брака и друштвеног општења – а „Столице” слика старости, када се пропада

у детињство и када се живи једино од сећања, као стварније стварности. Све је склопљено под насловом „Ћелаве столице” и постављено у тону који нас је чудио и побуђивао. Редитељка начини поделу, онако од ока. Будући најкрупнији, за улогу професора у „Лекцији” први избор паде на Дача. Изван сцене забављач ретког соја, Дачо је растао у очевом дому пуном смеха и срдачног духа. Приземну кућу, преко моста, у Рибници, друкчију од свих других околу, од светла и стакла подиже чика Кићо, по повратку са арбајта у Немачкој. Дачов отац, бивши тенкиста, возач шлепера и напоскон страсни брододелар. У тој кући, стешњеној међу дворишћима, делио је Дачо собу са млађим братом, огромним вучјаком и бернардинцем, уз редовна рекреативна рвања и ваљања међу њима. Са мојим другом није било ни тренутка досаде. Ишао је на рукомет па на чудо, али се није тукао. Али, тај и такав Дачо, на првим читајућим пробама, пред очима свих нас, сваки час запиње, трокира и блокира у читању. Толико да нас је доводио до благог очаја.

Приликом једног минута ћутања после тих читалачких дефеката, неки се глас из групе осмели да замоли Наташу, већ помало смрачену, да он проба улогу професора. Она му дозволи, не без олакшања. Отпоче читање без запињања, чак и драмски изражајно. И улога му тако остаде. Све се покрен са мртве тачке. Беше то митски улазак Небојше Дугалића (у даљем тексту: Нешо), који ће наредних година на сцени још и засвирати и запевати, чак заиграти балет. У једночинки иза „Лекције”, Дачу је, за накнаду, припала водећа улога Жак-оца, комично патетичног родитеља. Био је тако сиљан у том патосу да је Нешо, годинама после, на трагу Дачове игре, прилагодио за пријемни на глуми парче те исте улоге. И отпрве положио. Чудни су путеви размене енергија и подстицаја.

Играо сам Жак-сина, натукао тесну и смешну наполеонску капу позајмљену из представе „Капетан Џон Пиплфокс”. „Кад сам се родио, имао сам четрнаест година” – била је прва моја монолошка реченица на сцени, иза којих се чуо и први смеховни одјек публике. Требало је Жак-сина оженити, за шта овај није показивао вољу. Доводе му чулну невесту, под велом и у црном трикоу, која пред њиме, посве равнодушним, изводи игру завођења, надомак карикатуре. Срећом, задатак беше да седим и не обраћам пажњу. Испод наполеонске капе, гуших се од стида током нападне еротичне игре око столице, на којој седех као пањ.

Била је то Наташина ћерка, Александра (у даљем тексту: Саша), подмлађена слика и прилика своје мајке. Спремала се да упише режију у Скопљу, да учи занат од којег је живео и њен давно одлутали отац. Ничим се није одвајала од групе, премда зрелија и боља, у глуми и свему другом. Заседне за позоришни клавир, стари *бесен-*

гоффер, засвира слаповиту „Револуционарну етиду”, испунивши сав просценијум, сценску утробу.

Публика се смејала шашавостима какве дотад није виђала на малој провинцијској сцени. Ми смо се стидели, забављали, бечили и правили важни. Не знам како и зашто, у Краљево доспева студентска група из Јужног Бристола. Ингланд. Изводе Шекспирову „Буру” у оригиналу. Ништа посебно, једино што је на енглеском. Сутрадан, као уздарје острвским гостима, одигравамо „Телаве столице”, наше заједничко Ја, за показивање. Током извођења Шекспира гледаоци су пратили синхрони превод, али српски Јонеско такву апаратуру није имао.

Наташа, у добром духу апсурдног театра, у трену налази решење. Ко зна енглески, нека преведе, на лицу места, макар делове текста. Наста таква англо-српска смеша у којој су Енглези, разбашкарени у полупразној сали, откидали од уживања. „Ај лајк пасуљ вид сланина” – изрече мој Жак-син, у дефициту енглеских речи... Али ту беше Оља Лијовић, бољи зналац Шекспировог језика, па ми, сугестивно, добаци пуну реплику: „Do you really like beans with bacon?” На то, спасен, сав срећан, узвраћам: „Yes, I really like beans with bacon...” После су ме гости јатимице, уз кикотање, салетали с истим рефреном – „Beans with bacon...” Човек и воли и не воли да изгледа смешан, особито ако само тако привлачи пажњу. Били су чудо од три дана и отишли даље, те острвљанке и острвљани са смешним презименима у преводу, као што су Sue Windows или Penny Wildgoose...

Тако се увукосмо на сцену, преко јуниорског степеника, бо-јажљиво повирујући ка сериозном репертоару, где су, с неједнаким набојем, играли овдашњи службеници и радници из Фабрике вагона и Магнохрома, новинари из Ибарских, доколичари, студенти, железничари, увече се пресвлачећи у костиме и туђе животе. Било их је простосрдачних и умишљених, дрвенкастих, замлата и оригинала. Сталних, пролазних и повратника на сцену. Беше свакаких, свако се ту затекао с неким заташканим разлогом. Епизодне улоге, или ускакања, значиле су нам домет велики као кућа, улазнице у област глумачке одраслости. Могли смо доспети у сваку глумачку поделу. Текстове смо знали напамет, гледасмо свако боговетно извођење. Тако ме је Нецо, сат пре почетка једне представе, затекао предлогом да, за то вече, преузнем улогу конобара у „Шовинистичкој фарси”. Он би преузео ролу надменог функционера, чији је драмски извођач, Душко Ђуловац, био тада спречен да игра. „Шоу маст гоу он!...” Нисам могао замислити ништа веће. Похрлих у костим, тамно одело са лептир машном. Прву реченицу, без пробе избачен на поприште, процедих као да ми је риблиа кост

у грлу. После је клизило, као по лоју, или леду. Осташ на ногама, све лебдећи понад сценског пода.

А имали смо шта и да видимо, у домаћим поставкама и гостујућим извођењима, најчешће камерних остварења, због ограничења наше мале кутије. Чувену „Колубарску битку”, глумачки ешелон у старим српским униформама изводи у пуној хали спортова, где иначе идемо на представе кошарке и одбојке! „Приче са Колиме” Шаламова, моћно их произноси Љуба Тадић, за кога се тада уверих да заиста постоји... Па Козарчев Ђука Беговић, кога је, обесно швићкајући бичем, из Загреба донео Фабијан Шоваговић... Суверени бас-баритон Милоша Жутића у јубилејској монодрами „Вукова азбука”... Било је много тога... Генерацијска прича „Херој улице” неког београдског театра младих, као да је сишла право с те улице. Па неодољиве „Протуве пију чај” Драгослава Михаиловића, у камерном извођењу трстеничких изворних љубитеља глуме, где су и глумци и гледаоци поседали на сцени, без преграде међу сферама... озбиљна игра која више доликује животу од онога живота расподељеног на дане и године.

Управник Миломир Недељковић (у даљем тексту: Миле), који је отпрве пленио опкројеним брковима и брадом те продорним очима, после субверзивне „Шовинистичке фарсе” уводи на сцену један крупан актуелни залогај, „Клаустрофобичну комедију” Душана Ковачевића, са лозинком „позориште потказује живот”. Миле је репертоар и глумачки носио, у пуној снази и концентрацији, негујући дубок глас и високе тежње, без којих ниједан посао не вреди почињати... У сцени народног дочека високог госта из далеке несврстане „а нама тако блиске” земље, редитељ изненада поставља у један фронт, према публици, покретне сценографске преграде са огледалским површинама. И публика је начас видела себе на сцени, превучена у епицентар збивања. Знак разговетан, раскривамо скривене моћи позоришног привида.

Нешо, појава саздана од радозналости без лимита, упијао је све, као сунђер. Поред глумачких задатака, наступа и са гитаром, у „Клаустрофобичној” игра улогу балетана, Отела. Заправо, био је прави балетан, иако споља и није тако балетански деловао. Тај његов наступ, искорак поврх себе, буквално ме помера из лежишта. Видим изблиза шта значи усмерени напор преображаја, самонадилажења. Са свим препрекама спремно се хватао у коштац, док их не превлада, отворен и за оно што школа не учи. Одлази редовно код Наташе, на њену неформалну катедру, додатну наставу из Достојевског и Томаса Мана и свачега другог. Заснива бирану библиотеку и музичку збирку. Чита и вежба разне потребне вештине, лови пропуштено.

Дамјан, машиновођа на барској прузи, лудо заљубљен у возове, у чистој ватри без пепела, изгара у лику Алонза Кихане, витеза тужног лика. Дивим се Дачу, већ разраслом џудисти, како суверено одиграва сцене експлицитног насиља, и овога и онога, у том истом мјузиклу о Дон Кихоту, пуном свемирске електронске музике и ефеката. Све је сјајило и трештало. Дивих се много коме, много чему. Собом бејаш начелно незадовољан. Ту ништа није помагало, премда су ми давали лепе улоге и радо ми се смејали. Себи самом, личих на уљеза. Али, нисам налазио излаза из те кутије, нити сам излаза заправо ни тражио.

Живот нам беше пренет у ову кутију. Били смо спремни на све, од акција кречења и сценских физикалија, шта је већ било потребно. И како је ко умео. У просценијуму, на оном старом *бесендорферу*, Нешо стрпљиво развија своје музичке вештине. Компонује, учи класике Битлса, до у недоглед понавља баладу Нила Дајамонда, „Love on the rocks... Ain't no surprise... Just pour me a drink... And I'll tell you some lies...”. У дну сцене, у данима без представа и проба, лупамо стони тенис. Ту редовно доколичарамо, као што је ред у младости, кад има сувише времена за потрошњу. Живот је, развучено, текао споља, док је наш, далеко живље, протицао унутар мале кутије. Под сценским светлима и сенкама, испред и иза тешких кулиса, са дебелим слојевима прашине.

Саша оде на скопску Академију, као на други континент. Отуд се врати да прави представе за памћење, на овдашње приче Пинтера, Молијера, Мрожека, равне открићима у нашој скрајнутој и скученој предвидљивости... Откуд јој све то? Нешо, крцат даровима и очекивањима, обрете се међу изабранима на класи Владе Јевтовића у Београду. Тога истог дана, Преда и мене вратише са самог полагања, пре него што смо ишта изустили. Наиме, уместо тражене биографије, у документа убацим неиспуњен папир с потписом при дну, а за мном исто учини и мој друг. Сматрао сам да биографију још увек немам, не разумевајући дубљи значај форме. Празан лист са потписом мргодни професор Јевтовић доживе као гест надобудника, тј. као безобразлук. А тај моменат основног неразумевања мени пружи убедљив изговор да више и не покушавам да зађем у привлачни простор од којег зазирах, са више страна, са својом несавитљивом вољом и стегнутим телом. Себе нисам одвише ни покушавао да превладам.

Разлетесмо се, пред нови немогући рат, по војскама, студијама и разним странама. Дачо је, пре тога, у Фејдоовом водвиљу „Идем у лов”, где сам ја играо главног смешног љубавника, играо жестоког специјалца с митраљезом из прошлог рата, да се потом нађе на правом ратишту, преко Дрине, у сличној улози и костиму,

где је дозрео и предозрео, горео и несагорео. А Предо је тек после „Ћелавих столица” показао шта може. Једини је остао тамо одакле кренусмо. Шта није играо на нашој сцени, са својским кривуљама, какву је силу израза просипао... Све је могао ако је то хтео, докле га је хтење држало. Научи од Неца руковање сценском техником, из високе кабине, кутијице, одакле се пале и гасе разнобојна светла и моћни појачани звукови, од којих се сцена дигне увис. Предо чак положи, све редом возачке категорије, да би управљао позоришним аутобусом, половњаком, на гостовањима широм земље. Иначе вози бицикл, на дуге стазе.

Радили смо, пред разилазак, с нашом првом путеводитељицом Наташом, Сартров комад „Иза затворених врата”, залазили у апсурд који беше, за разлику од Јонесковог, без трунке одушка, урањали у мрачну човекову предвојеност. И да су пакао – они други. Може бити, Сартре, али не морају. Било је много тога другог, али све поче „Ћелавим столицама”. Таман како ваља да се почне. На те нас столице, да загледамо у наше рајске ћошкове, попе ова снажна и осетљива жена, доказано сновидовна. Записи њених снови били су бољи чак и од прича што их је писала. Све нас отпрати даље, припремљеније за наше путеве. Наташа остаде на своме месту, као зрачна тачка. Давно је одустала да се отискује у видљивом простору, као што је редовно чинила у својим борхесовским маштаријама. Пресклопљено из парчади, све данас делује као виђено у неком пријатном сну, где ми беше допуштено да привирим. Сами себе одувек измишљамо, уосталом, од свега што нам дође под руку. И склањамо се у мале кутије.